

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ І. ОГІЄНКА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У статті на основі аналізу ідей і педагогічної діяльності видатного вченого та педагога І.Огієнка розкриваються етапи і зміст підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи.

Аналіз творчої спадщини Івана Огієнка свідчить про її багатобічність, високий пізнавальний та виховний потенціал. Серед напрямів просвітницької діяльності видатного вченого виділяємо науково-пошукову та викладацьку роботу. Багато уваги він приділяв проблемі підготовки учительських кадрів, пройшовши складний педагогічний шлях від учителя середньої школи, викладача гімназії, доцента, професора Київського університету, ректора Кам'янець-Подільського університету, до міністра освіти УНР, вченого зі світовим ім'ям [1;2;3].

Іван Огієнко постійно наголошував на необхідності підготовки національно свідомої генерації педагогів та розповсюдження передових ідей серед учительства. Його діяльність характеризувалася високою творчою активністю на користь відродження національної освіти та культури. Відзначається багатогранність його обдаровань, глибокі знання з різних галузей людинознавчих наук, зокрема з проблем педагогіки, дидактики. Він усвідомлював, що освіта передбачає глибоке пізнання підростаючим поколінням культурно-історичного досвіду накопиченого людством. І.Огієнко брав безпосередню участь у відкритті Української науково-педагогічної академії і читанні лекцій у ній, написанні низки підручників, посібників для навчальних закладів різного типу. Зміст освіти, на думку вченого, має бути спрямований на формування етичних цінностей, розвиток національної свідомості та самосвідомості особистості. Останнє підтверджує його бажання піднести систему освіти в Україні до найвищого рівня. Чільне місце у працях І.Огієнка належить принципам системності, науковості навчання, від реалізації яких залежить достовірність, глибина знань, перехід їх у погляди, переконання, ідеали, якості особистості. У своїй педагогічній діяльності він активно впроваджував розвивальні та діалогічні методи та засоби навчання; приділяв увагу розробці питань, які сприяють пробудженню пізнавальної активності учнів, використовував на заняттях вправи з відповідним науковим та смисловим навантаженням, які сприяли розвитку розумових сил учнів.

На кафедрі педагогіки Житомирського педуніверситету, спираючись на провідні ідеї І.Огієнка щодо цілісної наукової організації процесу підготовки вчителя-вихователя, впродовж багатьох років досліджуються теоретико-методичні засади підвищення професійної компетентності майбутніх педагогів у сфері виховної роботи.

Підготовка сучасного вчителя-вихователя потребує створення цілісної дидактичної системи, яка ґрунтувалася б на основних положеннях теорії педагогічних систем, передбачала б об'єктивні зміни в особистісній і діяльній сфері майбутнього вихователя.

Насамперед змінюються цілі педагогічної підготовки студентів у напрямку посилення їх виховної розвиваючої спрямованості. Поряд із засвоєнням загальнолюдських цінностей і фахових знань, студенти орієнтуються на глибоке вивчення, збереження духовної, національної скарбниці, традицій, творчих здобутків народної педагогіки, народної системи виховання. І, разом з тим, – на виховання гуманної особистості майбутнього вчителя. Українська вища школа має враховувати вітчизняні і зарубіжні традиції навчання й виховання молоді. З погляду І.Огієнка, відродження духовних цінностей українського народу має йти через систему виховних впливів на особистість засобами наукової та народної педагогіки.

Значно оновлюється зміст навчально-виховної підготовки студентів з педагогічних дисциплін з опорою на сучасні теоретико-методологічні концепції особистісно-діяльнісного напрямку, національну і зарубіжну демократичну педагогічну спадщину, що дає можливість використати багатий і надзвичайно цінний виховний досвід. Передбачається знайомство студентів із альтернативними виховними системами, педагогічними інноваціями.

Багаторівнева підготовка спрямовується на вдосконалення і переробку нормативних курсів з педагогіки, історії педагогіки, основ педагогічної майстерності, а також елективних курсів, які вводяться у вузі для задоволення освітніх, виховних і кваліфікаційних потреб особистості і суспільства, ефективного використання набутого навчального досвіду, традицій, регіональних потреб. Введення таких дисциплін, як "Етнопедagogіка", "Соціологія освіти", "Технологія навчально-виховного процесу" має сприяти професійному становленню вчителя як майбутнього вихователя. У навчальному процесі впроваджуються ідеї І.Огієнка щодо необхідності усвідомлення самими вчителями, вихователями "національної істоти своєї". Основний зміст виховного процесу, на думку вченого, полягає у прищепленні любові до свого народу, народної творчості, рідної мови.

Відбуваються зміни й у засобах педагогічної комунікації, формах та методах педагогічної взаємодії. Майбутні вчителі повинні збагнути сутність народних методів виховання, закарбувати у пам'яті накопичений досвід своїх предків, збагативши їх сучасними дослідженнями.

Головним засобом виховання виступає сама учительська професія, яка реалізує основну потребу вчителя – можливість вчити і виховувати дітей, молодь. Наші дослідження показують, що зростанню рівня професійної майстерності сприяють нові розвиваючі інформаційні технології навчання, побудова процесу викладання педагогічних дисциплін за технологічним підходом.

Нова позиція передбачала зміну статусу студента, який перетворюється на суб'єкт пізнавальної діяльності за умови створення стимулюючого середовища для розвитку його здібностей, інтересів, нахилів, потреб. У навчальному процесі вузу відбувається перехід від масово-репродуктивного до індивідуально-творчого підходу. У

новій дидактичній системі в центр уваги ставиться самостійна робота студента, індивідуальна робота викладача зі студентом. Доречно врахувати думку І.Огієнка, який вважав, що педагоги та студенти повинні виступати як партнери, постійно доповнювати і підтримувати один одного.

Відповідно змінюється професійна позиція викладача вищого педагогічного закладу, зростає рівень його професійної компетентності, все більше уваги приділяється самоосвітній роботі. В нових умовах особистість студента формується під провідним впливом особистості і діяльності викладача, який через свою особу транслює соціальний освітній досвід. Викладач педагогічних дисциплін має захопити студентів актуальними питаннями виховання й освіти молоді, зацікавити проблемами, які досліджує, залучити майбутніх учителів до науково-дослідної роботи. Отже, розроблена дидактична система передбачає якісні зміни всіх її складових: мети, змісту навчальної інформації, засобів педагогічної комунікації, форм та методів педагогічної взаємодії, суб'єктів педагогічного процесу, а також розвиток професійної і пізнавальної мотивації, формування педагога як самостійної особистості.

Застосування системного підходу до професійної підготовки майбутніх вчителів передбачає дотримання ряду умов: 1) у кожному конкретному випадку слід вибрати певний критерій, за допомогою якого можна оцінювати ефективність певної дидактичної системи або окремих дій; 2) повинні бути представлені моделі можливої діяльності вчителів різного рівня майстерності (у нашому випадку моделі виховної діяльності), з яких вибираються найбільш ефективні; 3) необхідно враховувати впливові чинники, що сприяють або не сприяють професійному становленню вчителя.

Експериментальна робота проводилася у 1985-2001 роки. В експерименті брали участь на аналітичному етапі - 2857 студентів, учителів-стажерів з різних регіонів України, на формуючому етапі – 1385 студентів Житомирського, Луганського, Рівненського, Черкаського педагогічних вузів і з них 745 студентів входило до експериментальних і 740 – до контрольних груп. Оскільки дослідження було спрямоване на пошук шляхів удосконалення підготовки вчителя-вихователя, то генеральна сукупність включала всіх студентів педвузів України.

Головним критерієм ефективності розробленої дидактичної системи повинні стати уміння випускників вбачати виховні проблеми, формулювати і професійно розв'язувати виховні задачі, брати на себе відповідальність за правильність їх вирішення. Виховна задача залишається основною структурною одиницею виховної діяльності.

Таким чином, модель продуктивної професійної виховної діяльності педагога високого рівня майстерності відображається у діяльнісній моделі підготовки майбутніх вчителів-вихователів. При цьому цілісний зміст професійної праці представлений у вигляді системи професійних ситуацій, проблем і функцій, відповідно до розробленої нами типології виховних задач, що максимально наближена до виховної практики.

Системний підхід дозволяє завдати єдину логіку побудови і розгортання не тільки кожної окремої дисципліни, але й змісту всієї підготовки фахівця-вихователя у вищому педагогічному закладі. Охоплюються всі основні напрями навчального процесу – від постановки цілей і конструювання змісту, засобів до перевірки ефективності роботи нових навчальних систем. Останнє являє технологічний цикл підготовки майбутнього вчителя. Логіка втілення педагогічної технології така:

1) виділяємо кінцеву загальну мету дидактичної системи у вигляді моделі підготовки вчителя-вихователя через показники, які можна діагностувати;

2) описуємо проміжні цілі поетапного професійного становлення особистості шляхом наступності і нарощування її потенціалу за прийнятими показниками і критеріями;

3) відбираємо і дидактичне обґрунтовуємо зміст навчально-виховного процесу відповідно до заданої мети;

4) реалізуємо розвиваючі інформаційні технології, що відображають сучасний стан науково-педагогічного знання про процес професійного становлення майбутнього вчителя. Всі технології повинні бути забезпечені об'єктивними методиками контролю якості даного процесу;

5) окреслимо певні організаційні умови процесу навчання і виховання студентів вищого педагогічного закладу.

Основу нашої експериментальної дидактичної системи складає уявлення про ієрархію цілей, яка забезпечує її гнучку адаптацію і перехід від вимог соціального замовлення на вчителя національної школи до врахування індивідуальних можливостей студентів. Розроблена модель реалізує процес цілеутворення на трьох рівнях: стратегічному, етапному, оперативному.

На стратегічному рівні відбувається педагогічна інтерпретація суспільно-державного замовлення і побудова моделі підготовки вчителя-вихователя, випускника педвузу. Дана модель необхідна для переорієнтації його підготовки на морально-етичні цінності, пробудження національної, громадської самосвідомості, розвитку творчого світорозуміння майбутнього педагога.

На рівні поетапного цілеутворення стратегічна мета диференціюється на основні цілі за етапами підготовки: початкова, основна, завершувальна. Складність даного процесу полягає у тому, що навчання і виховання через багатопредметність не завжди вдається скоординувати. При узагальнюючій професійній виховній спрямованості варіативного навчального плану модель підготовки вчителя-вихователя стає об'єктом, навколо якого вишикується вся дидактична система.

Навчальний план навчального закладу повинен будуватися на пріоритетній основі вивчення історії, культури українського народу, його традицій, звичок, національної психології, народної педагогічної спадщини, основ народознавства, українознавства, дитинознавства. Звертання студентів до народної й світової культури створює умови для дійової гуманізації змісту педагогічних та інших дисциплін, сприяє підвищенню статусу гуманітарної освіти. На цьому етапі доцільно врахувати позицію І.Огієнка, який вважав, що вивчення всіх предметів має

бути спрямоване на пізнання студентами самобутнього культурно-історичного шляху українського народу. Особливо вчений наголошував на значенні рідної мови, оскільки "Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу" [2:14].

Початковий етап підготовки вчителя як вихователя (1-2 курси) передбачає знайомство студентів з особливостями і основними проблемами учительської професії та її виховуючим потенціалом, оволодіння основами продуктивної виховної діяльності, зокрема типологією виховних задач, навчання студентів основним етапам розв'язання педагогічних задач і надання їм гуманістичного спрямування, оволодіння методами діагностики або науково-педагогічним інструментарієм, а також ознайомлення з типовою моделлю організації навчально-виховних заходів.

Головне завдання основного етапу (3-4 курси) вбачається і в більш глибокому розумінні сутності виховного процесу і специфіки ВД (виховної діяльності); в оволодінні майбутніми вчителями моделями взаємопов'язаних виховуючих задачних ситуацій, ґрунтуючись на розробленій нами типології виховних задач; у засвоєнні евристичних моделей продуктивної ВД; у моделюванні як окремих, так і цілісних етапів ВД; в засвоєнні технологій розв'язання виховних задач в нестандартних умовах навчально-виховного процесу; в розвитку сфери гностичних, проектувальних, конструктивних, комунікативних, організаторських умінь.

На заключному етапі (5-й курс) завершується загальноосвітня, психолого-педагогічна, спеціальна підготовка фахівця. Випускники оволодівають технологіями дослідження, конструювання, взаємодії, контролю ВД, що дає їм можливість не тільки проектувати, конструювати, але й організувати і управляти виховним процесом у період педагогічної практики. Тим самим закладаються основи для подальшого розвитку професійної виховної майстерності фахівця в умовах самостійної педагогічної діяльності. Рівень оперативного цілеутворення полягає у формуванні цілей вивчення окремих навчальних предметів, зокрема, педагогіки, історії педагогіки, загальної, вікової, педагогічної психології, які складають зміст педагогічної освіти.

Отже, вчитель як вихователь повинен не тільки професійно володіти знаннями й уміньми з фаху та методики викладання певної дисципліни, але й майстерно, досконало орієнтуватися у різних виховних системах минулого і сьогодення. На цій основі проектується розвиток виховної системи класу, учнівської групи та динаміка їх стану, а також враховуються зміни, що відбуваються в особистісній та діяльнісній сфері кожного вихованця.

Традиційний виклад педагогічних дисциплін призводить до необхідності дублювання і необґрунтованого повторення окремих положень педагогічної науки, що веде до зниження теоретичного рівня при викладанні навчального матеріалу і ослаблення міжпредметних зв'язків. Системно-контекстний підхід розв'язує ці проблеми, оскільки фундаментом педагогічної науки стає системний інваріант як повноцінна теоретична основа формування практичного ставлення до реалій шкільного та учнівського життя і може бути представлений не тільки у вищому навчальному закладі, але й на інших рівнях неперервної педагогічної освіти. При цьому відбувається перехід від системного інваріанту педагогічної науки на рівні вузу через відповідне спрощення до підготовчого відділення, факультету майбутнього вчителя, а від нього – до школи і навпаки. Таким чином, на кожному етапі неперервної освіти реалізується повноцінний зміст педагогічної науки, її системний інваріант. Різниця в тому, що на попередніх ступенях системний зміст більш схематичний, контурний, а на наступних ступенях він стає все більш розвинутим, оскільки передбачає включення більшого числа теорій, застосування ускладнюючих методів і засобів, науково-педагогічного інструментарія.

На етапі самостійної професійної діяльності фундаментальні знання стають теоретичним поглядом фахівця на реалії виховного процесу. Системно-контекстний підхід до змісту на кожній із сходинок системи неперервної освіти реалізує принципи зв'язку теорії і практики, сходження від абстрактного до конкретного, задається логічна основа вирішення проблеми наступності змісту навчання.

Таким чином, використовуючи провідні ідеї видатного вченого І.Огієнка, краще пізнаємо здобутки світової педагогічної та вітчизняної думки і розвиваємо систему професійної підготовки майбутніх учителів до виховної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Огієнко І. Мое життя // Наша культура. – Варшава, 1935. – Жовтень. – Кн.7 – С.433.
2. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: Курс, читаний в українському народному університеті. –К., 1918. –273 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. –Жоква, 1936. –72с.
4. Марушкевич А.А. Невтомний працівник Українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект. - К.: Четверта хвиля, 1996. –128 с.

Матеріал надійшов до редакції 28.11.2001 р.

Дубасенюк А.А. Реалізація ідей І.Огієнка в процесі підготовки майбутнього вчителя к виховній роботі.

В статті на основі аналізу ідей і педагогічної діяльності видатного вченого і педагога І.Огієнка розкриваються етапи і зміст підготовки майбутнього вчителя к виховній роботі.

Dubasenyuk O.A. Realization of I.Ogiyenko's ideas in the process of training future teachers for educational work.

On the basis of the analysis of the ideas and pedagogical activities of I.Ogiyenko, a famous scholar and educationalist, the paper focuses on the stages and contents of training future teachers for educational work.